

КОСМІЧНА ОСВІТА МОНТЕССОРИ

*Відкриття дитиною глобального бачення
та космічного завдання*

Susan Mayclin Stephenson

*The Ukrainian translation of Montessori Cosmic Education,
The Child's Discovery of a Global Vision and a Cosmic Task*

КОСМІЧНА ОСВІТА МОНТЕССОРИ

Відкриття дитиною глобального бачення та
космічного завдання

THE UKRAINIAN TRANSLATION OF
MONTESORI COSMIC EDUCATION
THE CHILD'S DISCOVERY OF A GLOBAL VISION
AND A COSMIC TASK

SUSAN MAYCLIN STEPHENSON

TRANSLATED BY: LARISA RUZHYTSKA, UKRAINE, VINNYTSIA
ПЕРЕКЛАД: ЛАРИСА РУЖИЦЬКА, УКРАЇНА, ВІННИЦЯ

SPONSORED BY: OXANA RAIMONDO, OMSK, SIBERIA, RUSSIA.
СПОНСОР: ОКСАНА РАЙМОНДО, ОМСЬК, СИБІР, РОСІЯ.

Те, що Монтесорі називала Космічною Освітою, мало на меті сприяння універсальній співпраці, щось, що б сприяло затвердженню демократії та в кінцевому підсумку створило б відновлений світ. Остання теоретизація є основоположною для галузі екопедагогіки або освіти для сталого розвитку, дисципліни, яка охоплює всі освітні практики, що сприяють оцінці колективного потенціалу людства та мають на меті розробку культурно-релевантних форм знань та етичних принципів, заснованих на таких поняттях, як повага до життя всіх живих істот. Екопедагогіка розширилася для охоплення пов'язаних понять планетарної свідомості та залучення учнів до соціальних, політичних та расових галузей глобальних проблем. У цю епоху екологічного занепаду

XXI століття та відновленої соціальної відповідальності до навколишнього середовища, вираженої глобальним молодіжним рухом, освітній проєкт Монтесорі та її політична програма мають велике значення.

—Erica Moretti, *The Best Weapon for Peace, Maria Montessori, Education, and Children's Rights* (р 207)

Оскільки було визнано необхідним дати дитині так багато, давайте дамо їй бачення всесвіту. Всесвіт - це вражаюча реальність і відповідь на всі питання. Ми разом пройдемо цим шляхом життя, адже все є частиною всесвіту і пов'язане одне з одним, утворюючи єдине ціле. Ця ідея допомагає розуму дитини стати сталим і припинити блукати у марному пошуку знань. Вона задоволена, знайшовши універсальний центр себе у всьому.

—Montessori, *To Educate the Human Potential*

Дитина розвине своєрідну філософію, яка навчить її єдності з всесвітом. Це саме те, що організує її інтелект та надасть їй кращого уявлення про її власне місце та завдання у світі.

—Montessori, Міжнародна Конференція Монтесорі. Амстердам, 1950

ЗМІСТ

Вступ

Визначення

Вчення про світ

Світ, від 0 до 3 років

Світ, від 3 до 6 років

Світ, від 6 до 12+ років

Робимо світ кращим місцем

Кращий світ, від 0 до 3 років

Кращий світ, від 3 до 6 років

Кращий світ, від 6 до 12+ років

Висновок

Інші книги цього автора

Автор

(intro) ВСТУП

Стефенсон веде читача від народження до кінця початкового віку, даючи приклади того, як дитина виростає в розумінні Космічної Освіти через свій досвід вдома та в школі. Центральною для її тези є тема відкриття власного космічного завдання, яке залежить від "розвитку... цікавості та співчуття до інших істот".

Вона завершує прикладами з усього світу та ілюструє, як діти народжуються з цією тенденцією до співчуття і як це відчувається з народження у середовищах Монтесорі.

—David Kahn, Executive Director Emeritus of the
North American Montessori Teachers' Association
(NAMTA)

Доктор Марія Монтесорі була активною та відданою прихильницею прав жінок та руху за мир. Після того, як вона стала свідком несподіваної та надзвичайно позитивної реакції дітей на її методи, вона усвідомила потенціал цього виду освіти, як способу повністю перетворити суспільство не через будь-яке нав'язування академічних вимог дітям, але підтримуючи розвиток розуму, тіла та духу кожної дитини, її унікального потенціалу.

У монтессорівській освіті вчитель навчається поєднувати теорію та практику, езотеричне та практичне у процесі, який є безперервним. Насамперед вчитель є спостерігачем; потім, коли він навчається впізнавати стадії розвитку та індивідуальні потреби дитини, він починає сприяти її подальшому дослідженню.

—Susan Mayclin Stephenson, *Please Help Me Do It Myself, Observation and Recordkeeping for the Montessori Primary and Elementary Class* (сторінка 6) цього автора

ВИЗНАЧЕННЯ

КОСМІЧНА ОСВІТА

Слово "космічний" сьогодні зазвичай означає щось дуже велике або пов'язане зі Всесвітом. Але слово походить від грецького "kosmikos" та "kosmos", що означає "порядок". Термін "Космічна Освіта" у мові Монтессорі відноситься до поступового відкриття дитиною порядку, єдиного глобального та вселенського погляду на минуле, сьогодення та майбутнє. Це злиття багатьох компонентів знань у велике бачення або усвідомлення, як у мозаїці, взаємозалежності елементів сонячної системи, Землі, рослин та тварин і людства. Характер нашого часу іноді називають епохою інформації; сучасні діти переповнені фактами та інформацією, не

маючи способу упорядкувати її. Космічна Освіта допомагає дитині зрозуміти інформацію, надати їй сенсу і сьогодні важливіша, ніж будь-коли.

КОСМІЧНЕ ЗАВДАННЯ

Термін "космічне завдання" відноситься до шляху, на якому людина може знайти свою цінну роль у цій мозаїці життя. Роль, яка задовольняє власні фізичні, розумові та духовні потреби і водночас якимось чином сприяє створенню порядку або балансу у космосі; створює особисте вираження та відповідальність у цій прекрасній мозаїці життя. Просто кажучи, ми хочемо допомогти дитині дізнатися про світ і знайти спосіб зробити його кращим місцем.

Ці принципи монтессорівської освіти зазвичай обговорюються у контексті другого періоду розвитку - вік 6-12 років. Але така ідея не є чимось, що доктор Монтессорі винайшла для дитини молодшого шкільного віку як академічний навчальний план. Як завжди, вона "слідувала за дитиною" та її інтересами. Ця концепція не починається з шести років, а застосовується протягом усього нашого життя.

Це бачення нероздільної єдності, що складається з енергії, неба, скель, води, життя, дорослих людей та дітей, надає космічного сенсу міркуванням Монтессорі. Цей космічний сенс пронизує всю роботу Монтессорі, як її думки, так і її освітній підхід до всіх різних площин та етапів розвитку людини: від народження без насильства до спільноти немовлят, до будинку дітей, до початкової школи, до спільноти Ердкіндер для підлітків.

Отже, цілком очевидно, що це космічне бачення належить за правом всьому монтессорівському руху: воно дійсно є ключем, який дає нам спільний напрямок і спільну мету в нашій роботі.

—Camillo Grazzini, 'Maria Montessori's Cosmic Vision, Cosmic Plan and Cosmic Education' Conference Proceedings, Paris 2001

ВЧЕННЯ ПРО СВІТ

РЕАЛЬНІСТЬ І ФАНТАЗІЯ

Для нас, батьків та вчителів, цілком нормально час від часу шукати відволікання від нашого повсякденного домашнього та робочого життя. Ми робимо це за допомогою книг, фільмів, ігор,

костюмів та багатьма іншими способами. Але цінність реальності та фантазії для дітей відрізняється і змінюється згідно з етапами становлення дорослою людиною.

Протягом більшої частини перших шести років життя діти так само зачаровані реальним світом, як ми нашими відволіканнями від нього. Вони вірять усьому, що ми їм розповідаємо, усьому, що вони бачать у книжках з малюнками, і всім історіям, які ми можемо їм розповісти або прочитати перед сном. Їм подобається, коли ми розповідаємо цікаві або смішні історії про речі, які насправді трапилися з нами у тому ж віці; вони хочуть знати назви реальних тварин та що вони їдять або цікаві правдиві факти; вони цінують реальну лексику, що супроводжує способи, якими ми ділимося реальним світом з ними. Близько чотирьох або п'яти років діти починають розрізняти реальність і фантазію та навіть придумують вигадані історії. Але навіть у цьому віці вони більше зацікавлені у реальному світі навколо них, ніж у розмовляючих тваринах чи будь-яких інших видах антропоморфізму чи фантазії.

Навіть після шести років, коли розвиток уяви дійсно виходить на передній план, існує велика зацікавленість в тому, як утворилися всесвіт та

планета, як рослини та тварини змінилися за роки та все ще змінюються, чому та як геометрія розвивалася у ранніх цивілізаціях та зацікавленість у використанні цих реальних фактів для уявлення світу, що настане.

Для старших дітей та молодих дорослих заземленість в реальності та вивчення багатьох аспектів світу сприяє використанню їх уяви та фантазії, щоб подумати про те, що вони вивчили з минулого та що може бути цінним у майбутньому. Реальна інформація та здатність уявляти можуть призвести до вирішення всіх видів проблем: соціальних, механічних, наукових, політичних, медичних та багатьох інших. І чим більше людина знає про те, як функціонує реальний світ та як він став таким, тим ціннішими будуть ці рішення.

ЧОМУ МИ МОЖЕМО НАВЧИТИСЯ ВІД НАШИХ ДІТЕЙ

Оскільки ми, дорослі, починаємо шукати, наприклад, різні красиві науково-популярні книжки з картинками з нашими дітьми у бібліотеці, оскільки ми відкриваємо інтерес дітей до розповідей про наше власне життя, цілком нова реальність може відкритися і перед нами, і ми можемо почати цінувати красу та різноманіття нашого власного світу, прямо тут і зараз.

Цей інтерес до реального світу та наступне його дослідження, креативність і вирішення проблем, які є цілком природними – це одне із найцінніших досвідів для вчителя Монтесорі, оскільки ми постійно пропонуємо та слідуємо інтересам дітей і розділяємо з ними радість реального світу.

ВИВЧЕННЯ СВІТУ, ВІД 0 ДО 3 РОКІВ

На початку життя найважливішим середовищем є дім, а найважливішою спільнотою - сім'я. Можливо здається, що немовля більшу частину свого часу проводить вживаючи їжу і сплячи протягом перших днів, тижнів, місяців, але, насправді, відбувається набагато більше. Це час, коли реальний світ сім'ї досліджується протягом кожної години неспанья. Ми є реальним світом, який спостерігають, слухають і якому вчать у нас малюки.

Коли ми думаємо про космічне завдання індивідуума як члена більшого суспільства, ми повинні усвідомити, що сім'я є першим суспільством, першою соціальною групою, шаблоном для всього, що за цим слідує. Ці перші дні, тижні, роки вдома - це час, коли починаються елементарні початкові уроки людської взаємодії.

Чи задовольняємо ми фізичні потреби новонародженого настільки швидко, щоб він відчував себе в безпеці та піклуванні? Чи включаємо ми його фізично в наш простір протягом дня, щоб він міг нас чути та бачити? Чи вчимося ми спостерігати, щоб могли зрозуміти, що означають ті ранні плачі (перша мова)? Чи можемо ми дізнатися про етапи розвитку мови, всього тіла, рук, щоб змогли запропонувати досвід, який підтримує

зусилля малюка — без суджень або порівнянь з іншими дітьми? Це прості навички, які значно допоможуть малюку відчутти довіру до світу, впевненість у пересуванні та дослідженні, віру в своє унікальне і справжнє Я.

З перших днів життя дитина досліджує навколишній світ через зір, слух, нюх, смак та дотик. Ця цікавість є сильним мотиватором протягом усього життя, якщо її захищати та плекати. З початку заснування в Римі у 1947 році програми Помічники дітям, з пренатального періоду до трьох років, батьків навчають готувати середовище, яке підтримує та живить цю цікавість. Рекомендується, щоб середовище дитини не змінювалося протягом першого року життя, якщо це можливо.

З самого початку життя ми можемо забезпечити безпечне середовище вдома або у спільнотах, де маленька дитина може досліджувати реальний світ.

Дитина досліджує порядок цього середовища, свого першого світу, візуально з першого дня і має сильний порив рухатися до предметів та досліджувати їх різними способами, робити їх зрозумілими і має сильний імпульс вчитися повзати, стояти та ходити.

Коли дитина вперше лежить на животі і здатна простягнути руку за іграшкою, дорослий може заохочувати її дослідження, розміщуючи іграшку на відстані, яка не настільки велика, щоб фруструвати немовля, але і не настільки мала, щоб дозволити їй схопити її без зусиль.

Навичка уважного спостереження за дитиною, щоб вміти задовольняти її потреби, є суттєвою; і ця навичка цінна протягом усього життя. Сьогодні асистенти Монтесорі і багато батьків на всіх континентах розвивають цю навичку та вивчають важливість ранніх років людського розвитку. Все більше і більше ця важлива робота підтримується дослідженнями психологів та нейронауковців, які вивчають цю тему і навчають нас цінності розуміння дитини в ці перші дні та місяці.

ВИВЧЕННЯ СВІТУ, ВІД 3 ДО 6 РОКІВ

Світ дитини в цьому віці іноді розширюється від сім'ї до дошкільного закладу або початкового класу Монтесорі. Світ приносять до класу, а не дитину виводять у світ в цьому віці. Ми не віримо у надмірне спонукування дитини до ранніх інтелектуальних навчань, однак, якщо подати це правильно, діти проявляють дивовижну зацікавленість у широкому діапазоні предметів, у що може бути важко повірити. Я вивчала цю тему наполегливо.

Одного року, працюючи асистентом Монтесорі для дітей, я консультувала матір з Південної Африки щодо догляду за її новонародженим малюком. Коли ми все більше говорили про принципи Монтесорі, якими я з нею ділилася, жінка запитала, чи можна їй спостерігати за класом Монтесорі. Я організувала спостереження у місцевому початковому класі АМІ і погодилася зустрітися з нею наступного ранку, щоб обговорити те, що вона побачила.

Я слухала, як жінка розповідала про все, чим була вражена. Вона виросла як дитина Вальдорфа і не була знайома з академічними предметами до семи

років. Жінка була здивована бачити, що діти такого раннього віку вчать одне одного та займаються математикою, читанням, письмом, географічними пазлами континентів та іншими речами. Однак, я помітила, що її щось турбувало і запитала, що це було. З нерішучістю вона відповіла: "Ну, це була дуже приємна ситуація з багатьох боків, але коли діти отримують можливість робити те, що вони хочуть?"

Жінка була дуже здивована, дізнавшись, що діти після того, як зайшли до класу та привітались з учителем, вільні обрати будь-який матеріал, який вони розуміють. Вона не могла повірити, що малюки насправді обрали роботу в таких сферах, які в традиційних школах могли б і не обрати, наприклад, математику, мову, науку і географію.

До шести років дитина абсорбує — повністю, легко, без зусиль і з глибокою любов'ю — всі позиції та відношення, всі враження в середовищі. Це стає частиною неї і формує її розум, тому батьки та вчителі, як моделі, є найсильнішим елементом цих років. Якщо в її середовищі у цьому віці існує доброта та терпіння, любов до читання, гарні манери, захоплення математикою та біологією, наприклад, ці якості та дії будуть великою цінністю для малюка. Якщо вони не є частиною раннього середовища, багатьом з цих речей можна навчитися і пізніше, але вони не складуть основу особистості дитини.

До шести років уроки Космічної Освіти проводяться за допомогою великої кількості рухів та сенсорного досвіду. Але разом з основними та надзвичайно цінними уроками практичного життя та сенсорних уроків, дитина починає вчити про Землю та воду, фізику, про рослини та тварин, різноманітність людей на Землі, вивчає мистецтво, танець, музику, геометрію, математику та мову. До кінця цього першого етапу розвитку дитина має жваву цікавість і любов до всіх цих сфер навчання.

Марія Монтессорі розуміла природну готовність дитини до всіх цих сфер інтересів та виявила, що

дитина може зрозуміти те, що вважалося далеко за межами її досяжності, за наявності правильного середовища, правильного обладнання та вчителя, який би був вмілим наставником у залученні дитини до цього середовища.

ВИВЧЕННЯ СВІТУ , ВІД 6 ДО 12+ РОКІВ

Вивчення світу є іншим на цьому другому етапі розвитку. Середовище у цьому віці розширюється. Замість того, щоб приносити світ до класу, діти відвідують екскурсії, і, таким чином, самі виходять у світ.

У цьому віці класна кімната виходить за свої межі багатьма способами.

Чим більше вчитель початкової, середньої та старшої школи знає про перші три роки життя дитини, тим більше монтесорівським (на відміну від "традиційного") буде його викладання. Чим більша впевненість вчителя старших дітей у тому, що цікавість, дослідження, робота та зусилля є природними людськими якостями, тим більш ймовірно він дозволить дітям свободу від нав'язаного навчального плану для їх повного та унікального розвитку, як людини. На другому етапі, або на етапі 6-12 років, дитина більше досліджує своїм розумом і працює над проектами, що вимагають командної роботи у плануванні, виконанні та презентації.

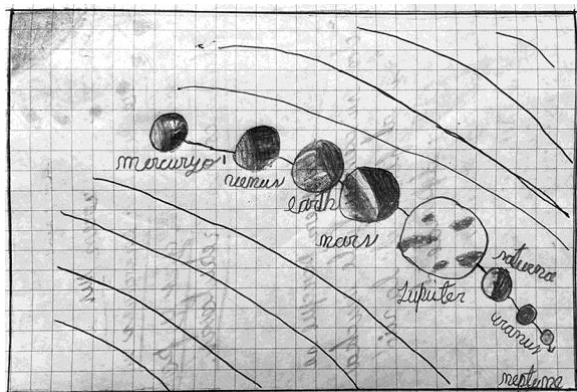

Соціальні науковці сьогодні добре знають, що стандартний навчальний план, який цінується в традиційній школі, насправді застарів. Ми навіть не знаємо, які професії будуть цінними через десять років, отже, як ми можемо вдавати, що знаємо, як підготувати дітей академічно до такого невідомого майбутнього?

Сьогодні складається багато списків "навичок майбутнього". Наступні навички знаходяться в багатьох з них: дослідження, докладання максимальних зусиль, здатність зосереджуватися або концентруватися, самоконтроль, математичний розум, повага до інших, здатність працювати разом, турбота про навколишнє середовище. Більшість із

нас одразу побачить, що ці навички виховуються у справжньому монтезорівському середовищі.

Ці речі є в центрі монтезорівського навчального плану всіх вікових категорій і мають пріоритет над академічним навчальним планом. Якщо ні, то застарілий стандартний навчальний план може знову підняти свою потворну голову і перетворити школу на дуже хорошу школу, але не на школу Монтесорі. Вчитель та адміністратор повинні бути дуже обізнаними та впевненими в системі Монтесорі, щоб втримати напад природного батьківського страху щодо того, що станеться, якщо день не буде наповнений викладацькими вимогами, розкладами, підручниками та домашніми завданнями!

Основа для академічних елементів навчального плану Космічної Освіти початкової школи починається рано. Метою монтессорівської освіти після 6 років є створення глобального бачення в дитини. Діти природно сприймають як належне все те, що вони бачать, вони думають, що речі завжди були такими, і їм потрібна допомога в розумінні того, наскільки інакшим було життя протягом часу. У цьому віці дослідження навколишнього середовища, замість того, щоб бути обмеженим тим, що можна дослідити прямо тут і зараз з допомогою почуттів, виходить у минуле і в космос за допомогою уяви. Навичка, яка не є частиною першого етапу розвитку 0–6 років.

Протягом перших двох тижнів року в класах дітей 6–12 років усім новим учням дають чудові уроки, які представляють створення сонячної системи та Землі, різноманіття та еволюцію рослин та тварин, етапи людського існування, розвиток мови та математики, і шлях, яким всі ці елементи життя пов'язані. Старші діти майже завжди обирають відвідування цих уроків, а шестирічки бачать захоплення дванадцятирічних, і це робить заняття ще цікавішими. Подяка за сам всесвіт заснована на знанні, яке було не завжди. Діти поступово

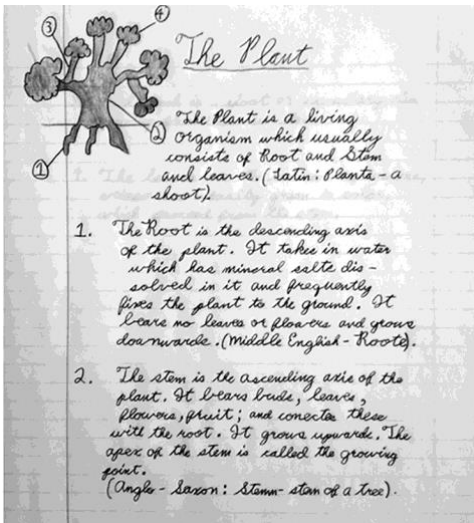
розвивають розуміння та вдячність за всесвіт і своє місце в ньому.

За винятком дуже обмежених державних вимог, кожна дитина з шести років вільна досліджувати та прокладати свій власний шлях через лабіринт знань на Землі. Це найзахопливіша частина викладання в початкових класах, оскільки чим старша дитина, тим менше контакту з дорослим їй необхідно в монтесорівському початковому класі. Ми тут як провідники для створення контакту з експертами та джерелами знань, які допомагають подальшим дослідженням та творчості дитини. Ми не утримуємо її годинами кожного тижня за допомогою вимог, розкладів та інших обмежень.

Але ми повинні вміти пояснювати батькам, чому відбувається саме це. В кінці кінців, це робота дитини, яка, маючи свободу, піде набагато далі від того результату, що ми, можливо, могли б вимагати. Це переконає батьків та світ у цінності такої відкритої і незвичайної освіти. І це може бути саме тим, що допоможе вирішити проблеми нашого постійно змінюваного світу.

Ось приклад відмінності у вивченні географії. У традиційній школі вчитель може доручити кожній дитині або групі дітей обрати країну світу та

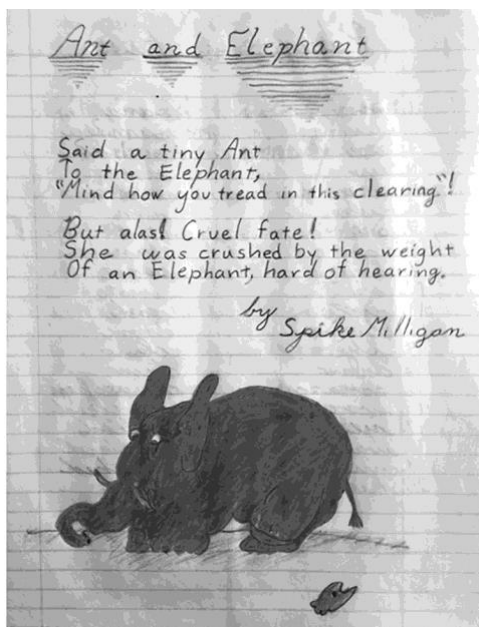
провести дослідження про неї. Потім, можливо, дитина напише роботу, яку вчитель прочитає та оцінить, або дитина може зробити презентацію класу. Але ця робота диктована дорослими, а не вибір дитини.

В класі Монтесорі в Каліфорнії, де я викладала, один учень повернувся з екскурсії, яку ми влаштували для дослідження місцевої фауни в культурному центрі. Ця дитина виявила, що корінні американці Sierra Miwok збирали жолуді з дуба чорного для їжі! Він захотів дізнатися, що їли інші корінні американці, а потім захотів взнати більше про відмінності в повсякденному житті різних корінних груп.

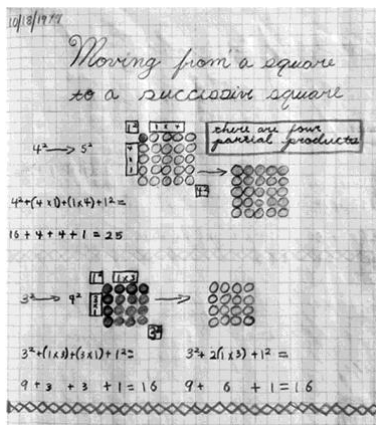
Я нагадала йому про схеми дослідження цивілізацій, які інша дитина використовувала для вивчення стародавнього Риму. Це призвело до досліджень дітьми інших груп корінних американців, чому вони оселилися там, де вони оселилися, що призвело до нового погляду на протоку Беринга, а потім на льодовикові періоди, а потім до причин міграцій різних цивілізацій протягом історії.

Якщо журнали є старанними записами, створеними протягом шести років у класі (а не

швидкоруч написаними), діти розвивають мистецькі навички, початі у початковому класі, покращують свій письмовий і друкований почерк (обидва важливі в наші дні) і мають щось, чим вони пишаються і зможуть показати своїм дітям чи учням, коли виростуть.

Викладання Монтесорі в цьому віці керується не знаннями, більшими ніж в учнів, а запалюванням дитячої уяви та природної цікавості. Це вимагає здатності уважно спостерігати за маленькою іскоркою інтересу і пропонувати, а не вимагати, інструменти для подальшого відкриття.

Іноді вчителі можуть відмовлятися від свободи йти настільки далеко, наскільки хочеться у дослідженні, через незнання шляхів відстежування навчання або невпевненість у тому, як сама дитина

буде відстежувати свою роботу. За винятком короткого списку місцевих академічних вимог, для кожного року у класі учнів 6-12 років, які завжди доступні для дітей, немає потреби обмежувати цей вид дослідження записом усього створеного. Наскільки далеко, ми думаємо, Леонардо да Вінчі або Ейнштейн змогли б просунутися, якби вони були зобов'язані записувати все, що вони робили?

Вони записують те, що їм би хотілось запам'ятати.

Діти зроблять те саме. Вони будуть записувати значущі відкриття у своїх журналах, оздоблюючи їх ретельними малюнками, гарним почерком і навіть прикрашеними полями.

Ця природна цікавість і бажання дізнатися все більше і більше, коли вона підтримується найкращим монтессорівським середовищем та викладанням, очевидна у монтессорівських школах по всьому світу.

Якщо журнали є старанними записами, створеними протягом шести років у класі (а не швидкокоруч написаними), діти розвивають мистецькі навички, початі у початковому класі, покращують свій письмовий та друкований почерк (обидва важливі в наші дні) і мають щось, чим вони

пишаються і зможуть показати своїм дітям чи учням, коли виростуть. Ці чудові журнали, в яких дитина записує більшу частину своєї роботи за 6-12 років, зберігаються роками, адже вони є дуже цікавими та привабливими.

Всі сфери навчання будуть досліджені в тій чи іншій мірі кожним рано чи пізно, або через дослідження окремого учня, або через спостереження і насолоду вибором, дослідженням та презентаціями роботи інших дітей у групі.

Виступаючи в Університеті Амстердама в 1950 році, доктор Марія Монтессорі сказала:

“Має бути зрозумілим, що справжній інтерес не можна вимусити. Тому всі методи освіти, засновані на центрах інтересу, які були обрані дорослими, є неправильними. Більше того, ці центри інтересу є зайвими, бо дитина по своїй природі вже є зацікавленою у всьому”.

Глобальне бачення космічних подій захоплює дітей і незабаром їх інтерес зафіксується на якійсь конкретній частині, як на вихідному пункті для більш інтенсивних досліджень. Оскільки всі частини пов'язані, то рано чи пізно всі вони будуть ретельно вивчені. Таким чином, шлях веде від цілого через частини назад до цілого.

У середовищі Монтесорі, вдома та в школі, є прості щоденні космічні завдання допомоги іншим та догляду за навколишнім середовищем. Ці прості акти доброти, які роблять світ кращим місцем, не призначаються, але діти вишукують щось, що потребує прибирання або когось, хто потребує турботи, наприклад, це може бути дитина, якій потрібно допомогти. Цій ситуації сприяє групування дітей різного віку та низьке співвідношення дорослих до учнів, так що діти вчаться звертатися один до одного за допомогою.

Коли я консультувала школу в Москві, я

спостерігала, як старша учениця наглядала за молодшим хлопчиком, який мав проблеми з використанням ножиць, що ріжуть стебла квітів для складання букетів. Вона підійшла, подивилася, а потім ввічливо запитала, чи потрібна йому допомога. Вона не втручалася і не переривала його роботу, а попросила дозволу. Така допомога, як у цьому прикладі, спостерігається у середовищах Монтесорі по всьому світу.

Відкриття Космічної Освіти та власної космічної задачі залежить від розвитку цікавості людини та природної тенденції відчувати співчуття до інших істот з самого народження. Є докази того, що природна цікавість та відчуття відповідальності за інших, або співчуття (співвідчуття чужого горя разом з бажанням його полегшити) починається задовго до переходу дитини до початкового класу. Бажання бути корисним і допомагати та турбота про щастя інших не є чимось, чому потрібно вчити; це основна частина людської природи, яка може спостерігатися навіть у дуже молодому віці.

Дитина розвине своєрідну філософію, яка навчить її єдності з всесвітом. Це саме те, що організує її інтелект та надасть їй кращого уявлення про її власне місце та завдання у світі.

— Монтессорі, Міжнародна Конференція
Монтессорі. Амстердам, 1950

РОБИМО СВІТ КРАЩИМ МІСЦЕМ, ВІД 0 ДО 3 РОКІВ

Частиною людської особистості від народження є спостереження та реагування на потреби інших.

У рамках моєї підготовки для дітей віком від 0–3 років я спостерігала пологи в лікарні Крісто Ре в Римі, Італія. Одна з жінок, за якою я наглядала, була добре навчена методу підготовки до пологів через

автогенне дихання, який і досі є частиною деяких курсів підготовки асистентів для немовлят. Незважаючи на те, що це була її перша дитина, породілля була настільки добре навчена розслаблятися між переймами, що пологи пройшли майже безболісно, і її дитина народилася набагато легше, ніж це часто буває.

Практикувалося покласти новонародженого в тепле ліжко в дитячій кімнаті на деякий час після народження. Так, я спостерігала за першим немовлям, яке навіть не плакало. Я помітила, як воно затишно вместилося у теплому ліжечку і знову заснуло. Раптом воно почало голосно кричати, тому що інше немовля у кімнаті почало плакати!

З того часу я говорила з багатьма людьми, які теж спостерігали це явище. Я бачила, як дуже маленькі немовлята відзеркалюють вирази обличчя своїх дорослих: я насуплююсь, він теж насуплюється; я показую язика, він робить те саме; я посміхаюсь або сміюсь, він також посміхається або сміється.

Одного дня я знімала дітей у спільноті немовлят у Денвері, штат Колорадо. В якийсь момент можна було почути як дитина далеко за межами класної кімнати заплакала. Раптом маленький хлопчик, якого я знімала і якому було трохи більше двох років, підвівся зі свого місця і оголосив всім, хто слухав: "Комусь потрібна допомога!"

У цьому віці ми можемо допомогти дитині вивчити мову, яка змусить іншу особу почуватися краще, спочатку показуючи приклад. Дитина, коли їй "нагадують" сказати "дякую", заплутується, оскільки зникає чекати на це нагадування, яке відчувається, як виправлення. Замість цього ми демонструємо: "Чи не хотіли б ви...?", "Будь ласка...", "Дуже дякую". І діти будуть наслідувати нашій поведінці.

Практичні навички в одяганні, сервіруванні столу, приготуванні їжі, митті посуду, годуванні тварини, протиранні пилу чи митті листя, допомозі іншій дитині надіти куртку або зав'язати взуття, створюють звички допомагати іншим.

Приготування їжі для соціальної групи, сім'ї або класу, як це робить дитина в Австралії на вищезгаданому малюнку, практикує концентрацію, вміння та навчає турбуватись про інших. Діяльність у практичному житті та ввічлива мова займають велику частину дня в середовищі Монтесорі для дітей віком від 0 до 3 років та є легкими для виконання вдома. Вони дають дитині можливості зробити цей світ кращим місцем.

**РОБИМО СВІТ КРАЩИМ МІСЦЕМ,
ВІД 3 ДО 6 РОКІВ**

У початковому класі або класі для дітей віком 3-6 років одними з перших уроків є уроки, які навчають тому, як потрібно дбати один про одного та про навколишнє середовище, і діти люблять оволодівати цими навичками. Якщо дитина не навчилася цьому в ранішньому віці, то вона вчиться тепер приготувати їжу, викладаючи її у спеціальне місце, щоб поділитися нею з друзями під час обіду чи вечері.

Діти вчаться доглядати за рослинами та відвідуючими тваринами, чистити та дбати про матеріали і повертати їх на полицю у ідеальному стані для наступної дитини, що є першим актом соціальної турботи.

Вони вчаться ходити обережно навколо простору на підлозі чи за столом, де працює інший, та не переривати концентрацію свого друга.

У деяких країнах вивчення активностей, які практикують гарні манери і проявлення турботи та співчуття до інших, є прийнятою частиною дорослішання, як вдома, так і в школі. Наприклад, вищезгадане зображення є зображенням з дитячої книги в Таїланді, що називається "Тайський шлях грації та ввічливості".

Ця книга знаходиться в традиційних школах по всій країні і, як і ми практикуємо в Монтесорі, вона "навчає через навчання, а не через виправлення".

Розглядаючи та вивчаючи книгу, тайська дитина

бачить, наприклад, зображення дітей, які стоять та терпляче чекають, поки інша дитина розмовляє з вчителем; дитину, яка нахиляється вперед, проходячи повз старшу особу (оскільки вважається за повагу до старших не тримати голову вище, ніж у старшої особи); як дитина тримається за поручень або за руку іншої дитини, піднімаючись по сходах; як правильно складає руки разом, вітаючи іншу особу; як використовує обидві руки, передаючи предмет іншій особі; як використовує найввічливішу форму "дякую", коли особа щось передає. У Таїланді використовують різні форми спілкування, коли розмовляють з рівним собі чи однокласником, або ж з батьком, вчителем чи священником; так само правильний спосіб сказати "вибачте" змінюється. Дитина говорить спокійно та тихо, коли це можливо, замість того, щоб кричати, навіть дякуючи другові за нагадування не кричати!

Є зображення декількох дітей за партою, на якому одна дитина піднімає руку і текст нагадує слухати того, хто говорить, і чекати, поки він закінчить промову, перш ніж піднімати свої руки; три дитини тримають руки на вухах, поки інша говорить, текст пояснює: "Ми не слухаємо, коли хтось говорить погані речі про іншого, адже це може його засмутити".

І на вищезгаданому зображенні очевидно, що повідомлення полягає в тому, щоб зупинитися та допомогти іншому, коли це потрібно.

Окрім цих фізичних дій, є розділ "Грація та ввічливість розуму" з картинками та текстом, що нагадують дітям про практикування думок про віддачу та допомогу іншим; спроби зрозуміти, чому інші діють так, як вони діють; радіти, коли хтось інший досягає успіху, а не бути ревнивим або заздрисним; і є картинка матері та дитини, які сидять на підлозі по-тайськи, посміхаючись один одному, з матір'ю, яка каже: "Той, хто може знайти щастя зсередины, є мудрим".

Ця тайська книга призначена для дітей віком шести років і старших, оскільки це вік, коли діти особливо зацікавлені в справедливості і правосудді та люблять говорити про ці речі один з одним, але я ділюся нею в цьому розділі тому, що ця область практичного життя під назвою "Грація та ввічливість" є важливою частиною повсякденного життя в середовищах Монтессорі для дітей у перші шість років життя.

Цьому навчаються спочатку за допомогою прикладу дорослого, а потім за допомогою уроків для невеликих груп, де ми відтворюємо маленькі

сценки гарних манер, таких як передача предмету один одному по черзі та практикуємо говоріння "Дякую" та "Будь ласка" і багато інших актів уважності, якими діти раді оволодіти.

Саме у перші шість років життя діти переймають як частину своєї власної особистості всі хороші (або погані) манери, які вони знаходять у своєму повсякденному житті вдома та в школі.

РОБИМО СВІТ КРАЩИМ МІСЦЕМ, ВІД 6 ДО 12+

Вчитель старших дітей, який бачив цю природну турботу та співчуття у перші шість років життя, буде обґрунтований у знаннях та важливості такого прикладу. Він буде цінувати можливості для допомоги та служіння один одному вище, ніж вимоги застарілої програми.

У цьому віці є природний інтерес до справедливості та правосуддя в класі та у світі. Рівень, на якому діти можуть піклуватися один про одного, про рослини та тварин та виходити у світ, стає набагато вищим.

Вони можуть прибирати пляжі та чистити русла річок, годувати безхатченків, готувати власні обіди та наводити порядок в школі. Якщо в цьому віці в дитини виникає спокуса зосередитися на академічній програмі, таку зацікавленість потрібно підтримати.

Для нас, батьків, легко впасти в звичку робити самим всю реальну роботу вдома: "Ти займайся своїм навчанням, не хвилюйся, я помию посуд, приберу кухню чи ванну кімнату, пригляну за молодшою сестричкою, пропилюсошу, виперу тощо..." а потім обурюватися, що діти не роблять ніякої роботи по дому!

Потім, усвідомлюючи, що це невважено, що ми не готуємо наших дітей до реального життя та не сприяємо їхнім майбутнім стосункам чи сім'ї, ми відчуваємо спокусу наказати їм працювати, або винагороджувати їх перебільшеною похвалою, золотими зірками чи грошима, коли було б набагато простіше, більш поважно і приємно сприяти звичці сімей виконувати повсякденну роботу разом з раннього віку.

Батьки та вчителі Монтесорі добре усвідомлюють важливість того, щоб діти та молоді люди виконували реальну, важливу, корисну роботу в балансі з академічною роботою. Але іноді через суспільний тиск навіть у відмінних класах Монтесорі 6-18 років, занадто багато уваги приділяється академіці, і дорогоцінний час та енергія витрачаються переважно на академічні заняття, залишаючи важливу повсякденну роботу, цінний

внесок у добробут групи, для дорослих.

Одного разу, коли я консультувала клас початкової школи в Москві, мене запитали, як внести більше практичної, дійсно корисної роботи для цього рівня дітей у класі. Того дня асистент почав прибирати полиці для зберігання. До того ж, до класу були доставлені дві коробки, кожна з яких містила стілець, який потрібно було зібрати після занять. Я запропонувала вчителю та асистенту уважно переглянути все, що вони роблять протягом дня і передати дітям те, що ті змогли б зробити самостійно.

Наступного дня учень організував полиці для зберігання набагато ретельніше та акуратніше, ніж це міг би зробити дорослий, і двоє учнів розклали металеві частини нових стільців на підлогових матрацах і слідували

інструкціям з їх збирання.

—Susan Mayclin Stephenson,
Montessori and Mindfulness (141)

Зрозуміло, що опанування академічних знань є важливим з шести років впродовж середньої та старшої школи. І в класах Монтесорі для цих років, як ми бачили, дуже важливо продовжувати прагнути зрозуміти минуле, сьогодення та наслідки для майбутнього з усіх академічних предметів та постійно прагнути зрозуміти, як вони взаємопов'язані, зв'язані та якою може бути роль людини в цій системі, яке її космічне завдання.

Однак, надання практики у навичках, які відточуються у реальній практичній роботі: приготуванні їжі, прибиранні та догляді за навколишнім середовищем, рослинами та тваринами, догляді за власними потребами, пошуку способів допомагати іншим та співпрацювати з ними, вирішенні реальних фізичних, просторових, часових, соціальних проблем, розробці креативних рішень для вирішення цих проблем та інше – важливе для підготовки молоді до того, щоб зробити світ кращим місцем.

ВИСНОВОК

Дитина, яка відчула сильну любов до свого оточення та всіх живих істот, яка відкрила для себе радість та ентузіазм у роботі, дає нам підстави сподіватися, що людство може розвиватися у новому напрямку. Наша надія на мир у майбутньому не полягає в формальних знаннях, які дорослий може передати дитині, а в нормальному розвитку нової людини.

Саме це дозволяє нам вірити в те, що перед нами все ще знаходиться велика можливість, що є ще одна надія на наше спасіння - нормальний розвиток, який, на щастя, не залежить від того, чому саме ми намагаємося навчити дитину. Те, що ми можемо зробити - це досліджувати це явище з об'єктивністю вченого, вивчати факти, що визначають його, виявляти необхідні умови для його вироблення та продовжувати слідувати шляху, який веде до відповідності нормам, до "нормальності". Те, що ми можемо і повинні зробити, - це створити середовище, яке забезпечить відповідні умови для нормального розвитку дитини.

Енергія дитини, пробуджена одного разу, буде розвиватися за власними законами і також матиме вплив на нас. Простий контакт з людиною, яка розвивається таким чином, може відновити наші власні енергії. Дитина, яка гармонійно розвивається, і дорослий, який самовдосконалюється поруч з нею, створюють дуже захоплюючу та привабливу картину.

Це той скарб, який нам сьогодні потрібен - допомогти дитині стати незалежною від нас та йти своїм власним шляхом, отримуючи взамін дари надії та світла.

У цій новій картині дорослий з'явиться не тільки як будівельник зовнішнього світу, але, що ще важливіше, як захисник моральних та духовних сил, які знову і знову з'являються в кожній народженій дитині.

—Montessori, *Education and Peace*

BOOKS BY THIS AUTHOR (In English)

The Joyful Child: Montessori, Global Wisdom for Birth to Three

This book truly reflects the spirit and purpose of Montessori in a way that makes the philosophy translatable to both new parents and veteran Montessorians. Susan's extensive experience and her world travels resonate as she explores the universal, emotional, and psychological depths that construct the child's development.

—Virginia McHugh, past Executive Director of The Association
Montessori International USA (AMIUSA)

Child of the World: Montessori, Global Education for Age 3-12+

This book explains the meaning of life, how you are supposed to live it. It would be helpful to other people my age. If the young person does not want to read the chapter, The Young Adult, Age 12-18, then the parents should read it so they can help their son or daughter become a better person.

—Ryan Alcock, Montessori student, age 13, Amsterdam

Stephenson's volume is a wonderful resource for parents seeking thoughtful, sound advice on raising well-grounded children in a chaotic world. Presenting Montessori principles in clear and eloquent prose, Stephenson's legacy will be a tremendous service to generations of parents to come.

—Angeline Lillard, PhD, professor of psychology, University of Virginia, author of *Montessori, The Science behind the Genius*

The Red Corolla, Montessori Cosmic Education (for age 3-6+)

In the section of this book on physics she shares how to do many science experiments, describing how to set up the science experiments and give presentations. The book also deals with botany, zoology, music, geography, art, and history. If 3-6-year-old children can experience as much as possible of these materials, they have created a lovely foundation for the Cosmic Education of the elementary years.

—Judi Orion, Director of Pedagogy, Association Montessori Internationale (AMI)

The Universal Child, Guided by Nature

Simple, elegant, inspiring. Susan Stephenson carries Dr. Montessori's vision of education for peace forward with this lovely, simple book about what we can all recognize as universal in our make-up as human beings. Those things that ought to (and can) bring us to a place of great respect for children through positive, intelligent engagement with them the world over.

—Gioconda Bellonci, Montessori parent and teacher

Montessori and Mindfulness

The author writes with such clarity and simplicity yet takes on the complexity of Montessori philosophy and contemporary thoughts on mindfulness with such grace and care. Her overall theme that personal fulfillment leads to care for others and for our environment echoes throughout each chapter and creates a wonderful symbiosis of Montessori thought and mindfulness practices, with personal stories throughout

—Lynne Breitenstein-Aliberti, Association Montessori Internationale, United States (AMIUSA)

No Checkmate, Montessori Chess lessons for Age 3-90+

This book can tell you how to teach chess to any child, but, you can use this book as an insight to teach your child anything, using the Montessori method. The book introduces the game of chess using: grace and courtesy of handling the chess pieces; social aspect of the game; practical life—polishing/dusting the pieces, setting up the environment; language, using the three-period-lesson to learn the names of the pieces; mastering the game by building up one difficulty at a time. This is the essence

of Montessori. If you are not interested in learning chess this book is still a gold mine of knowledge and insight into the Montessori method and how to offer any skill to a child. As always, this author welcomes you into the world of the child and how to help spark their interest.

—Joanne King, Montessori consultant, the Netherlands

I can wholeheartedly recommend this book. I had a child in my elementary class who was determined to teach every child to play chess. However she found it hard to slow down and would get frustrated that they could not just pick up the game after a simple explanation of what each piece does. I gave her your book from our class library and it significantly improved her chess teaching and also her relationship with others.

—Rachel Ammensden, Dublin Ireland

Montessori Homeschooling, One Family's Story

Our English department teachers read Montessori Homeschooling, One Family's Story and then made a presentation to all the Middle and High School staff. It was very impressive for the whole group of teachers. When students recognize the purpose and are a fundamental part of what they are learning, they are more likely to dig deeper, and find ways to learn about what is important and relevant to them.

Teachers have come to nurture our students' desires and help them connect to their passions and interests.

—The English teachers, Montessori Colegio Bilingue, Cali, Colombia

Each chapter describes one year from kindergarten through twelfth grade. They had four guidelines: keep the developmental stage in mind, prepare the environment and offer work, observe to see if it is working, and lastly, adapt and "follow the child." This Montessori-inspired schooling centered in the family ended with acceptance at Brown University. It is a triumph for all families to witness.

—David Kahn, Director Emeritus of The North American Montessori Teachers Association (NAMTA), Montessori adolescent consultant

Aid to Life, Montessori Beyond the Classroom

This is a wonderful book about Montessori and how it is being used in many countries. We will be translating it into French.

—Victoria Barres, Association Montessori Internationale representative to UNESCO, The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris, France

It was Mr. Montessori's dream that his mother's educational approach could be realized without being bound to a set of materials. He would be very pleased with this book. The author shows how all children can receive the Aid to Life that they need to develop their potential.

—Rita Zener, PhD, AMI Montessori Teacher Trainer

Please Help Me Do It Myself, Observation and Recordkeeping for the Primary and Elementary Class

I can never be reminded too often of speaking to the young people as I would a colleague. I will carry your reminder with me.

—Paul Pillai, Montessori teacher of young adults in the UK

Having been out of the classroom for two years, as I read this book I thought to myself "It is though I am in a refresher course". Thank you for writing this book.

—Adebanke Foloye, Nigerian AMI 3-6 and 6-12 teacher

I am a book club facilitator for our local Montessori organization and we just finished a five week study of Please Help Me Do It Myself. This is a fantastic book and we think it should be required reading in Montessori training centers. Such a great combination of theory and pragmatic ideas.

—Tara Valentine, Bay Area Montessori Association (San Francisco, CA)

Brief Montessori Introductions Series

#1— *Montessori Cosmic Education*

#2— *Beginnings, Montessori 0-3 Comparison with Traditions in Bhutan*

#3— *Glimpses of Aged Care Through a Montessori Lens*

АВТОР

Перший досвід Сьюзен у галузі освіти був досвідом репетитора латинської мови у старшій школі та консультанта. Після відкриття Монтезорі у 1968 році вона отримала дипломи вчителя Монтезорі АМІ для дітей віком від народження до 12 років і працювала вчителем Монтезорі та директором школи. Вона брала участь у дослідженні для створення першої сільськогосподарської школи Монтезорі для підлітків у США та була редактором "The Erdkinder Newsletter".

Сьюзен подорожувала більш ніж у 70 країнах і ділилася ідеями Монтезорі більш ніж у половині з них, читала лекції в університетах, для урядових освітніх агентств, на конференціях Suzuki music, для

освіти, домашнього навчання та на курсах підготовки вчителів Монтесорі. Вона консультувала в школах Монтесорі, дитячих будинках, школах для біженців і бідних та школах, які не використовують систему Монтесорі. Вона є міжнародним екзаменатором на курсах на отримання диплома Монтесорі, музикантом та художником - її картини та принти прикрашають домівки, установи та офіси на шести континентах і знаходяться на обкладинках багатьох її книг.

Сьюзен має ступені з філософії, освіти, світових релігій, також вона вивчала теорію множинних інтелектів з доктором Говардом Гарднером у Вищій школі освіти Гарварду.

Вона вдячна своїм наставникам Монтесорі та досвіду, а також своїм співавторам книг та перекладачам. Сьюзен - мати і бабуся, яка проживає зі своїм чоловіком на північному узбережжі Каліфорнії, постійно надихаючись тишею і красою секвой та Тихого океану.

Веб-сайт: www.susanart.net

Blog: www.susanmayclinstephenson.net

КОСМІЧНА ОСВІТА МОНТЕССОРІ,
Відкриття дитиною глобального бачення та космічного завдання

—SUSAN MAYCLIN STEPHENSON

The Ukrainian translation of *Montessori Cosmic Education, The Child's Discovery of a Global Vision and a Cosmic Task*

Translated by: Larisa Ruzhytska, Ukraine, Vinnytsia
Переклад: Лариса Ружицька, Україна, Вінниця

Sponsored by: Oxana Raimondo, Omsk, Siberia, Russia.
Спонсор: Оксана Раймондо, Омськ, Сибір, Росія.

Серія: Короткі введення до системи Монтессорі

Michael Olaf Montessori Company
PO Box 1162
Arcata, CA 95518, USA
www.michaelolaf.net
michaelolafcompany@gmail.com

Для перекладу та прав на іноземне видавництво звертайтеся за адресою: michaelolafbooks@gmail.com

ISBN: 978-1-879264-36-6

Обкладинка: запис у щоденнику 9-річної дитини Монтессорі, що ілюструє спільний взаємозв'язок предметів, у цьому випадку частин мови та стародавнього Єгипту. З книги "*Домашнє навчання Монтессорі, історія однієї сім'ї*" (сторінка 113)

Ілюстрації: автора та друзів

Дозвіл на перевидання: Дозволяється ділитися цим текстом в інформаційних бюлетенях, блогах, статтях, університетських роботах, книгах, оглядах книг або через Інтернет - за умови, що цитата містить посилання на це видання та повне ім'я автора.

Опираючись на досвід, Сьюзен Стефенсон здатна передати суть одного з фундаментальних принципів Марії Монтессорі - взаємозалежну природу життя та дуже конкретних кроків у напрямку допомоги дітям виражати свою природну тенденцію до співіснування з іншими та піклування про планету. Ця книга пропонує практичні ідеї для батьків та тих, хто зацікавлений у підході Монтессорі.

— Lynne Lawrence, Виконавчий директор Міжнародної Асоціації Монтессорі (AMI)

Люди часто запитують: "Що мала на увазі доктор Монтессорі, говорячи про Космічну Освіту?" Сьюзен Мейклін Стефенсон дала мені просту, але глибоку відповідь на це питання. Вона зробила це шляхом самої організації книги. Перша половина присвячена ключовим питанням розвитку дитини в різних вікових групах: від народження до 3 років, від 3 до 6 років і від 6 до 12+ років. Я читала далі і знайшла відповідь на питання щодо Космічної Освіти для кожної з цих вікових груп. Загалом, Космічна Освіта - це допоміжний інструмент, посібник, який дає змогу дітям знайти своє місце, де вони можуть розвиватись і водночас робити світ кращим. Автор конкретно визначає внесок кожної з цих вікових груп. Вона пропонує освіту та виховання, які сприяють тому, щоб діти будь-якого віку, від немовлят до підлітків, робили корисні внески для поліпшення світу. Ця книга буде цікавою та корисною як для батьків, так і для педагогів, і вона стала такою для мене.

— Rita Schaefer Zener, доктор філософії, тренер для вчителів початкових класів AMI

Michael Olaf Montessori Publishing
Arcata, California
www.michaelolaf.net
ISBN 978-1-879264-36-6
\$10.95

Оскільки було визнано необхідним дати дитині так багато, давайте дамо їй бачення всесвіту. Всесвіт - це вражаюча реальність і відповідь на всі питання. Ми разом пройдемо цим шляхом життя, адже все є частиною всесвіту і пов'язане одне з одним, утворюючи єдине ціле. Ця ідея допомагає розуму дитини стати сталим і припинити блукати у марному пошуку знань. І вона задоволена, знайшовши універсальний центр себе у всьому.

— Montessori,
To Educate the Human Potential

Translated by: Larisa Ruzhytska, Ukraine
Переклад: Лариса Ружицька, Україна,
Вінниця
Sponsored by: Oksana Raimondo, Russia
Спонсор: Оксана Раймондо, Омськ,
Сибір, Росія.

Вступ: Визначення; Вчення про світ; Світ, від 0 до 3 років; Світ, від 3 до 6 років; Світ, від 6 до 12+ років; Робимо світ кращим місцем; Кращий світ, від 0 до 3 років; Кращий світ, від 3 до 6 років; Кращий світ, від 6 до 12+